

КУЛТУРА СЕЋАЊА: УЛОГА БИБЛИОТЕКА, МУЗЕЈА, АРХИВА

зборник радова са Летњег форума БДС-а
23–27. јуна 2025.

КУЛТУРА ПАМЈАТИ: РОЉ БИБЛИОТЕК, МУЗЕЕВ, АРХИВОВ

сборник докладав Летнегo форума БОС
23–27 иуња 2025 г.

КУЛТУРА СЕЋАЊА: УЛОГА БИБЛИОТЕКА, МУЗЕЈА, АРХИВА

Зборник радова са Летњег форума БДС-а,
одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија),
Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)

Уредник
Др Татјана Богојевић

Библиотекарско друштво Србије
Архив Војводине
2025.

Програмски и организациони одбор:

Јелена Глишовић, Библиотекарско друштво Србије

Светлана Анатољевна Горохова, Руско библиотекарско друштво

Милица Матијевић, Библиотекарско друштво Србије (координатор)

Љиљана Кнежевић, Друштво библиотекара Републике Српске

Никола Милошевски, Музеј жртава геноцида, Београд

Љиљана Бубњевић, Архив Војводине, Нови Сад

Татјана Тулековић, Јавна установа „Спомен-подручје Доња Градина”

Дијана Трубајић, Народна библиотека „Веселин Маслеша” Лакташи

Уређивачки одбор:

Др Татјана Богојевић, Библиотекарско друштво Србије

Мр Вања Шмуља, Друштво библиотекара Републике Српске

Светлана Анатољевна Горохова, Руско библиотекарско друштво

Јелена Глишовић, Библиотекарско друштво Србије

Верица Шево, Библиотекарско друштво Србије

Милица Матијевић, Библиотекарско друштво Србије

Рецензенти:

Проф. др Радославка Сударушић, Филозофски факултет
Универзитета у Источном Сарајеву

Др Бојан Арбутина, Музеј жртава геноцида, Београд

Др Михаил Јурјевич Матвејев, Национална библиотека Русије,
Санкт Петербург

КУЛЬТУРА ПАМЯТИ: РОЛЬ БИБЛИОТЕК, МУЗЕЕВ, АРХИВОВ

сборник докладов Летнего форума БОС,
23–27 июня 2025 г.
Белград и Нови-Сад (Сербия),
Лакташи и Доња-Градина (Республика Сербская)

Редактор
Д-р филол. наук Татьяна Богоевич

Библиотечное общество Сербии
Архив Воеводины
2025

Программный и организационный комитет:

Елена Глишович, Библиотечное общество Сербии

Светлана Анатольевна Горохова, Российская библиотечная ассоциация

Милица Матиевич, Библиотечное общество Сербии (координатор)

Лиляна Кнежевич, Общество библиотекарей Республики Сербской

Никола Милошевский, Музей жертв геноцида, Белград

Лиляна Бубневич, Архив Воеводины, Нови-Сад

Татьяна Тулекович, Общественное учреждение «Мемориальный комплекс Доня-Градина».

Дияна Трубаич, Национальная библиотека «Веселин Маслеша», Лакташи

Редакционная коллегия:

Д-р филол. наук Татьяна Богоевич, Библиотечное общество Сербии

М-р филол. наук Ваня Шмуля, Общество библиотекарей Республики Сербской

Светлана Анатольевна Горохова, Российская библиотечная ассоциация

Елена Глишович, Библиотечное общество Сербии

Верица Шево, Библиотечное общество Сербии

Милица Матиевич, Библиотечное общество Сербии

Рецензенты:

Проф. д-р Радославка Сударушич, Философский факультет
Университета Восточного Сараево

Д-р ист. наук Боян Арбутина, Музей жертв геноцида, Белград

Д-р пед. наук Михаил Юрьевич Матвеев, Российская национальная библиотека, Санкт-Петербург

Садржај

Реч Уредништва	11
Введение	15

АРХИВИ И БИБЛИОТЕКЕ У ОЧУВАЊУ И ПРЕНОШЕЊУ СЕЋАЊА

АРХИВЫ И БИБЛИОТЕКИ В СОХРАНЕНИИ И ПЕРЕДАЧЕ ВОСПОМИНАНИЙ

Светлана Анатольевна Горохова: Юбилей победы в библиотеках Санкт-Петербурга: создаем «Память сердца»21

Светлана Анатольевна Горохова: Јубилеј победе у библиотекама Санкт-Петербурга: стварање „Сећања срца” 27

Ирина Александровна Трушина: Память победы: историко-просветительские проекты Российской национальной библиотеки29

Ирина Александровна Трушина: Сећање на победу: историјски и образовни пројекти Руске националне библиотеке..... 35

Наталия Юрьевна Михайлова: Международный цифровой проект Российской национальной библиотеки «Библиография победы»37

Наталија Јурјевна Михајлова: Међународни дигитални пројекат Руске националне библиотеке „Библиографија победе” 42

Татьяна Аркадьевна Синельникова: Память о Великой отечественной войне 1941–1945 гг. и блокаде Ленинграда в коллекциях и проектах Санкт-Петербургской государственной театральной библиотеки.....45

Татјана Аркадјевна Синельникова: Сећање на Велики отаџбински рат 1941–1945. и опсаду Лењинграда у збиркама и пројектима Библиотеке Санктпетербуршког државног позоришта 62

Марина Борисовна Швец: Библиотека «Малоохтинская» ЦБС красногвардейского района Санкт-Петербурга – ровесница победы в Великой отечественной войне: память как культурный феномен65

Марина Борисовна Швец: „Малоохтинска библиотека” ЦБС красногвардејског округа Санкт Петербурга – вршњакиња победе у Великом отаџбинском рату: сећање као културни феномен 70

Ирина Юрьевна Паина, Елена Николаевна Волобојева: Сохранение исторической памяти в проектах библиотек новосибирской области...73	
Ирина Јурјевна Паина, Елена Николајевна Волобојева: Очување историјског памћења у пројектима библиотека новосибирског региона..... 82	82
Јана Викторовна Седелникова: Интерактивная карта Измайловской слободы в Санкт-Петербурге85	85
Јана Викторовна Седелникова: Интерактивна мапа Измаиловске слободе у Санкт Петербургу 89	89
Татьяна Аркадьевна Синельникова, Елена Геннадьевна Федяхина: Санкт-Петербургская государственная театральная библиотека: 270 лет на службе Русскому театру.....91	91
Татјана Аркадјевна Синельникова, Елена Генадјевна Федјяхина: Библиотека Санктпетербуршког државног позоришта: 270 година у служби Руског позоришта 108	108
Ирина Юрьевна Паина, Ольга Дмитриевна Владимирская: Электронная библиотека НГОНБ как платформа сохранения культурного наследия региона..... 111	111
Ирина Јурјевна Паина, Олга Дмитријевна Владимирска: Електронска библиотека НДРНБ као платформа за очување регионалног културног наслеђа 118	118
Вања Шмуља: Улога културе сјећања у процесу индивидуације.....121	121
Ваня Шмуля: Роль культуры памяти в процессе индивидуации 137	137
Велько Иванович: Поезија о страдањима у библиотеци Музеја жртава геноцида 139	139
Велько Иванович: Поезия о страдании в библиотеке Музея жертв геноцида..... 152	152
Јасмина Тутуновић Трифунов: Улога и значај Музеја жртава геноцида у неговању културе сећања на жртве Другог светског рата 155	155
Јасмина Тутунович Трифунов: Роль и значение Музея жертв геноцида в сохранении культуры памяти о жертвах Второй мировой войны 169	169
Дејан Мотл: „Писма из логора”: радионица за ученике средњих школа.... 171	171
Дејан Мотл: «Письма из лагеря»: занятия для учеников средних школ 178	178

Бранка Ковачевић: „Јасеновац, моја прича”: изложба радова ученика и радника Угоститељско-економске школе Приједор	181
Бранка Ковачевић: «Јасеновац, моя историја»: изложба радова ученика и сарадника Школе јавног хране и економије г. Приједор ..	188
Надица Стојановић, Весна Илић: Улога Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу у култури сећања на Други светски рат	191
Надица Стојановић, Весна Илић: Роль Национальной библиотеки имени Радое Домановича в Лесковце в культуре памяти о Второй мировой войне	198
Валентина Вуковић: Народна библиотека Србије: простори сећања и испреплетених идентитета.....	201
Валентина Вуковић: Национальная библиотека Србије: пространства памяти и переплетенных идентичностей.....	216
Дуња Андрић: Архив Војводине као институција културе сећања.....	219
Дуња Андрић: Архив Воевоины как институт культуры памяти	235
Дијана Трубајић: Мој завичај памти: култура сећања на Дјечијем одјељењу библиотеке у Лакташима	237
Дијана Трубајић: Моя родина помнит: култура памяти в Детском отделении библиотеки в г. Лакташи	244
Верица Шево: Изложба „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи”	247
Верица Шево: Выставка «Преступления нацизма и освободительная миссия Красной армии в Европе»	252
Татјана Богојевић, Ивана Јаношевић: Електронска изложба „80 година победе над нацизмом: култура сећања”	255
Татјана Богојевић, Ивана Јаношевић: Электронная выставка «80 лет победы над нацизмом: культура памяти».....	257

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ: ПРОСТОРИ СЕЋАЊА И ИСПРЕПЛЕТЕНИХ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак: Народна библиотека Србије представља једно од најкомплекснијих места сећања. Попут других националних библиотека широм света, чува књижно благо свог народа, а тешке и сложене околности, у којима су више пута страдали и фонд, и грађевине у којима је био смештен, допринеле су стварању снажног меморијалног односа српског народа према њој и просторима где је чувана. Споменички карактер Народне библиотеке Србије чине, поред књижног фонда, сећање на страдале рукописе и места на којима је постојала; остаци зграде Библиотеке, срушене у бомбардовању 1941. и локација где је саграђена прва наменска грађевина. Фонд Народне библиотеке у целини, њена зграда, Светосавски плато (где је грађена), као и Косанчићев венац (где је била порушена), су, на основу својих особености нематеријалне, асоцијативне и симболичке вредности, проглашени за културна добра. Уз то се истовремено доживљавају и као посебни простори сећања.

Кључне речи: Народна библиотека Србије, место сећања, меморијални простор, архитектура.

Увод

Народна библиотека Србије, уз Библиотеку Матице српске, највећа је и најстарија библиотека националног типа у Србији и једно од најкомплекснијих места сећања.¹ Попут других националних библиотека широм света обухвата највредније књижно благо свог народа, а тешке и сложене околности током два века, у којима су страдали и фонд, и грађевине у којима је био смештен, допринеле су стварању снажног меморијалног односа, српског народа према својој националној библиотеци и просторима где је чувана.

¹ Место сећања дефинисао је француски историчар Пјер Нора (Pierre Nora). Иако је писао у специфичном, француском, националном контексту, тај концепт се сада широко користи. *Les lieux de mémoire*, ed. Nora, Pierre, Vol. I–II (Paris: Gallimard, 1997).

Пут националне библиотеке до наменски пројектоване грађевине није био једноставан нигде у свету, јер су многе библиотеке страдале у пожарима, или на други начин. Као прворазредна места меморије посебно се доживљавају оне библиотеке које су због ратова имале трагичну судбину као што су то Александријска библиотека,² или Залуски библиотека у Варшави.³ Посета националним библиотекама понекад има и ходочаснички карактер, не само због књижног фонда, већ и због њихове историје, значења простора и здања у која су смештене. Грађевине пројектоване за националне библиотеке, неретко, својом структуром преносе одређену поруку или чувају сећање на простор где су подигнуте попут Националне и универзитетске библиотеке Словеније у Љубљани, саграђене на месту срушеног Кнежјег двора,⁴ према пројектима Јоже Плечника.

Споменички карактер Народне библиотеке Србије чине, поред књижног фонда, остаци зграде Библиотеке, срушене у бомбардовању 1941; потом локација где је саграђена прва наменска грађевина – близина Карађорђевог парка и Храма Светог Саве, као и архитектура која подсећа на традиционалну балканску кућу, пројектовану у складу с актуелном културном политиком тадашње државне заједнице – Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ).

Иако су фонд Народне библиотеке у целини,⁵ њена новосаграђена зграда,⁶ Светосавски плато где је саграђена,⁷ као и Косанчићев венац,⁸ где

² Lionel Casson. *Libraries in the Ancient World*. New Haven and London: Yale University Press, 2002.

³ Jan Kozłowski. *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1986. <https://www.archdaily.com/630420/ad-classics-viipuri-library-alvar-aalto> (преузето 3. 3. 2025).

⁴ Национална и универзитетска библиотека Словеније позната као ранобарокна палата, страдала је у пожару 1895. Предња фасада комбинује опеку и камен, од којих су неки археолошки остаци страдале палате (сполије), чиме Библиотека на јединствен начин комбинује топографске карактеристике, културну симболику и чува сећање на важну културну баштину Словеније. Prelovšek, Damjan. *The architect Jože Plečnik: guide to monuments* (Ljubljana: Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, 2008), 63–69.

⁵ Фонд Народне библиотеке у целини представља културно добро које се трајно чува. Весна Јовановић Трифуновић, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич* (Београд: Народна библиотека Србије, 2021), 5.

⁶ Зграда Народне библиотеке Србије је због својих посебних културно-историјских и архитектонских вредности 1987. утврђена за непокретно културно добро – споменик културе. „Одлука”, *Службени листи града Београда* бр. 16/87.

⁷ Светосавски плато је проглашен културно-просторном целином, на предлог Завода за заштиту споменика културе града Београда, 2021. *Службени гласник РС* бр. 52/2021.

⁸ Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда, из 1971. године, део града, окружен улицама Кнеза Симе Марковића, Поп Лукином, Фрушкогорском и Косанчићев венац, утврђен је за просторну културно-историјску целину. Весна Јовановић Трифуновић, „Косанчићев венац”, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич*, 5.

је била порушена, проглашени за културна добра, њихов меморијални карактер, тј. статус „меморијалног места” нису званично признати. На основу њихових особености доживљавају се као просторе сећања, стога је циљ овог рада да укаже на њихове карактеристике, нематеријалне, асоцијативне⁹ и симболичке вредности, због којих су ови важни топови били у служби опстанка и очувања идентитета српског народа.

Страдања и трагања

Пут Народне библиотеке од оснивања до своје прве наменски грађевне зграде био је дуг и мукотрпан, а њена историја снажно се преплиће са историјом српске модерне државе. Са својим народом ова установа дели двовековна страдања, стварања, рушења, грађења и окупљања, из чега и произилази њен слојевити идентитет и споменички карактер. Основана је без формалног писаног акта о оснивању, према усменој одлуци и вољи кнеза Милоша Обреновића, без озваниченог назива и пребивалишта.¹⁰ Несигурне историјске прилике у Србији, која тада није била потпуно ослобођена, нити је имала своје законодавство, одразиле су се на развој библиотеке, а проузроковале су нејасано историјско сећање на њен настанак.

О пореклу Народне библиотеке у досадашњој историографији помињу се две теорије: као место настанка наводе се Књижара Возаревић и Топографско одељење Министарства просвете.¹¹ Библиотека је основана захваљујући ученим људима у Србији и њиховој свести о потреби оснивања националне библиотеке, која би била један од стубова стварања модерне државе. Милош Обреновић је исте године установио праксу обавезног примерка и статус депозитне, односно матичне библиотеке.¹²

Делећи судбину Државне штампарије, а потом и Министарства просвете, Народна библиотека се неколико пута селила у Крагујевац, а у Београду је до изградње наменске зграде 1972. пуно пута мењала адресу. Конак Књегиње Љубице, Топцијска кафана на углу Сарајевске и Немањине улице, Хотел „Српска круна”, неке су од грађевина где је чувана Библиотека. Више просторија Библиотека је први пут добила када је пресељена у Капетан-Мишино здање, у којем је провела пет деценија. Током бомбар-

⁹ О асоцијативним вредностима места сећања види: *Interpretation of the Cite of Memorories*, Study commissioned by the World Heritage Centre of UNESCO and funded by the Permanent Delegation of the Republic of Korea, 31 January 2018. (преузето 5. 8. 2025).

¹⁰ Весна Јовановић Трифуновић, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич*, 6–7.

¹¹ Damjan Prelovšek, *The architect Jože Plečnik: guide to monuments*, 63–69.

¹² Весна Јовановић Трифуновић, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич*, 6–7.

довања 1914. оштећен је део зграде у коме је смештена. Највреднија издања, међу којима и старе рукописне књиге, пресељена су на више места у Београду, Нишу, Косовској Митровици, Крушевцу и другим градовима.¹³

За потребе Народне библиотеке, 1920. године је откупљена зграда фабрике и Картонаже Милана Вапе на Косанчићевом венцу у Београду.¹⁴ Репрезентативна зграда, изведена према пројектима Бранка Таназевића, у академском духу, иако недовољна за смештај фонда који се континуирано ширио, дала је Народној библиотеци спољашњи сјај.

Зграда Народне библиотеке Србије, Косанчићев венац, 1920–1941.
(Колекција Милоша Јуришића)

Током немачког бомбардовања Београда, 6. априла 1941. године, Народна библиотека је циљано гађана и из трећег покушаја је запаљена, након чега је горела два дана. Уништен је књижни фонд од 500.000 свезака, скоро хиљаду и по ћирилских рукописа, међу којима су повеље од 12. до 17. века, потом картографска и графичка збирка од 1500 јединица, 4000 часописа и 1800 наслова новина и друго.¹⁵

¹³ Дејан Ристић, *Кућа несајоривих речи: Народна библиотека Србије: 1838–1941*. (Београд: Народна библиотека Србије, 2016): 64–69.

¹⁴ Дивна Ђурић-Замоло, „Стара зграда Народне библиотеке на Косанчићевом венцу у Београду”, *Библиошкар*, бр. 1 (1970): 18–26.

¹⁵ О страдању Народне библиотеке на Косанчићевом венцу: Дејан Ристић. *Кућа несајоривих речи*, 149–195; Душан Злоколица, *80 година од бомбардовања Београда и зграде Народне библиотеке* (Београд: Народна библиотека Србије, 2021); Весна Јовановић Трифуновић,

Одлуком Министарског савета Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, из јула 1919, Народна библиотека је проглашена за централну библиотечку установу у Краљевству,¹⁶ што је значило да је постала депозитна библиотека за целу државну заједницу.

О изузетном културном и политичком значају за државу (Кнежевину Србију Краљевину Југославију, СФРЈ, Републику Србију) сведочи њена архитектура, али и манифестације, окупљања испред и унутар Народне библиотеке, која су била у служби репрезентација владајућих елита, као што су: примопредаја штафете којом се обележавао Дан младости и рођендан председника Тита 1975, посета краљевских породица, страних дипломата,¹⁷ одавања почастима жртвама Другог светског рата и друго.

Библиотека је уз своју установу и историју чврсто повезала и најзначајније домаће писце. Нобеловац Иво Андрић је власник прве чланске карте, као и добитник Спомен-плакете Народне библиотеке СР Србије, поводом свечаног отварања нове зграде, за значајан допринос развоју Библиотеке. Убрзо након отварања, награду за најчитанију књигу 1973. добио је Милош Црњански.¹⁸

Поред различитих сегмената рада и бројних библиотечких активности и послова које обавља, Народна библиотека Србије баштини вредне збирке фотографија, цртежа, графике и дом је многих легата значајних личности из културног и уметничког живота Србије, као што су – Милош Црњански, Милан Ракић, Десанка Максимовић, Љубица Цуца Сокић и Милан Младеновић¹⁹ – што доприноси споменичком карактеру Библиотеке. Како су се богатали њени депои, тако су се усложњавале и делатности које данас укључују издаваштво, промоције, организацију научних скупова, изложбе и друге активности од којих су многе усмерене на презентацију сећања на Народну библиотеку Србије, њен историјат, фондове и легате које чува.

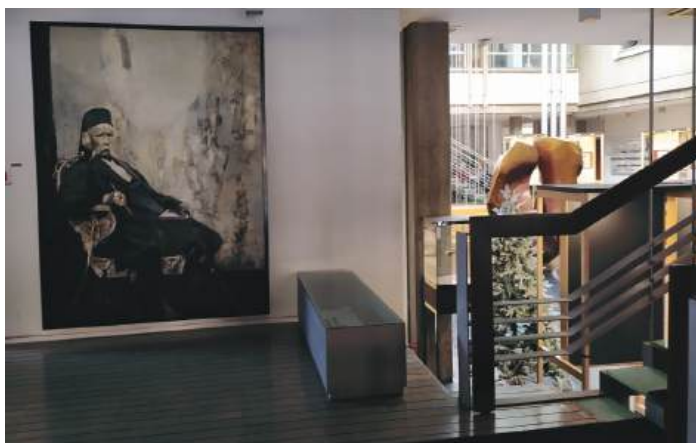
Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич, 16–17.

¹⁶ Дејан Ристић, *Кућа несајоривих речи*, 62.

¹⁷ Мирјана Симовски и Душан Злоколица, *Пола века здања Народне библиотеке Србије: 6. април 1973 – 6. април 2023* (Београд: Народна библиотека Србије, 2023), 214–215.

¹⁸ Мирјана Симовски и Душан Злоколица, *Пола века здања Народне библиотеке Србије*, 213.

¹⁹ О фондовима и програмима Народне библиотеке Србије: Душан Никодијевић и др. *Водич кроз фондске фондове Народне библиотеке Србије* (Београд: Народна библиотека Србије, 2015); Светлана Гавриловић. *Водич кроз културне програме Народне библиотеке Србије: јануар 2002 – јануар 2012* (Београд: Народна библиотека Србије, 2012).

Ентеријер данашње зграде Народне библиотеке Србије, 2023.
(аутор фотографије: Валентина Вуковић)

Косанчићев венац – место страдања и вишеслојних археолошких налазишта

За Народну библиотеку Србије и даље се везује место њеног страдања – угао Косанчићевог венца, где постоје њени остаци. С обзиром на то да је страдала током првог напада нацистичке Немачке на Београд, почетак Другог светског рата у Србији и страдање Библиотеке обележавају се истовремено, а остаци зграде Народне библиотеке на Косанчићевом венцу представљају кључно место окупљања и сећања на Други светски рат. Док је сећање шире јавности на њен историјат релативно нејасно, трагедија у којој је изгубљен књижеви фонд и уништена зграда, коју је проузроковао један конкретан догађај – циљано уништење зграде – снажно евоцира сећање и емпатију грађана Србије.

Током осамдесет година, колико је прошло од пожара у којем је изгорела, стручна и шира јавност давала је предлоге о томе како би ово место у будућности требало да изгледа и о чему би требало да сведочи. О потреби да се контекстуализују мнемоничке улоге рушевина сведоче бројне идеје и идејни пројекти.²⁰ Међутим, трајно решење уређења и коришћења овог простора било је врло деликатно и предмет спорења с обзиром на то да су истовремено трајала и његова истраживања.

²⁰ По Јан Асману, аутору термина „мнемотопи“ (места која подржавају сећање), памћење није само средство за чување информација, већ сила која може обликовати културни идентитет и омогућити културама да креативно одговоре и на свакодневне изазове и на катастрофалне промене. Jan Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Rememberance* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

Остаци зграде Народне библиотеке Србије на Косачићевом венцу, 2021.
(вл: Спутник, аутор фотографије: Дејан Симић)

Први важан корак ка културној валоризацији дела града у којем су рушевине Библиотеке јесте Решење Завода за заштиту споменика културе града Београда, из 1971. године, којим је део града утврђен за просторну културно-историјску целину као: „најстарије целовито српско насеље у вароши Београду... са великим бројем старих кућа и јавних грађевина које документују историјски развој овог дела Београда од прве половине 18. века.”²¹

Косанчићев венац 1932–1933.
(Колекција Милоша Јуришића)

У поетичном и елегично тонираном тексту под насловом „Свето место на Косанчићевом венцу” Светислав Мандић, песник, сликар и конзерватор, у листу Политика од 23. фебруара 1969, први је јавно пред-

²¹ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Синијунум у њемељима Народне библиотеке*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 2021), 154–155.

ложио решење ревитализације овог простора.²² У духу овог текста настао је први званични пројекат уређења чији су аутори Светислав Вученовић и Зоран Јаковљевић, архитектате Завода града Београда. Међутим, већ исте године због сумње да дотадашња археолошка истраживања нису била довољна и да испод темеља има још књига, радови су прекинути.²³

Захваљујући вишедеценијским систематско-сондажним радовима (1976–1997) на терену где је била Народна библиотека, добијени су значајни подаци о културној стратиграфији од праисторије до средине 20. века. Најдоминантнији културни слој везан је за остатке јавног купатила (thermae) античког Сингидунума из последњих деценија 2. века. Остаци овог купатила додатно су отежали питање решавања уређења парцеле. Археолог Гордана Цветковић Томашевић, која је водила истраживања, инсистирала је да пројекат обележавања меморијалног места укључује конзервацију и презентацију двеју споменичких целина: ископина Народне библиотеке – као меморијалног споменика и ископина римске грађевине – као археолошког споменика и пројекат уређења простора за посетиоце. Ипак ова идеја до данас није реализована јер археолошки остаци нису у целости валоризовани, нити су препознати као део изузетне културно-историјске вредности наслеђа Београда.²⁴

Пројекти и идеје о ревитализацији простора на којем је страдала Народна библиотека, које су предлагали конзерватори, археолози, архитекте, уметници, књижевници, тежили су да одговоре на неколико императива који су били важни за обележавање места сећања. Међу њима је пре свега оживљавање трагедије у којој је срушена зграда Библиотеке и подсећање на догађај када је спаљен књижни фонд, који је чинио идентитет једног народа. Уметничка група „*Рагна организација*” из Београда, предвођена Драганом Стојчевским, са групом иностраних уметника, приредила је, 2005. године, на простору остатака Народне библиотеке, мултимедијални догађај под именом „*Уиркос вайри*”, током којег је симулиран изглед Библиотеке с намером да се успостави интерактивни процес преиспитивања сећања.²⁵

Супститути зграде и књига обухваћени су идејним пројектом Завода за заштиту споменика културе града Београда из 2017. године, који је осмишљен на основу идејног решења Бориса Подрекe, а предвиђа изнад

²² Према: Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 149–150.

²³ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 11–14.

²⁴ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 166.

²⁵ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 159–160.

средишњег дела остатака Народне библиотеке црне бетонске монолите од разбацаних књига – гробље знања и симбол смрти, приказ видљив и изван комплекса. Погледом се досеже и до супротног краја меморијала – цветног врта, обележја животне радости,²⁶ што одговара другом императиву, не мање значајном приликом осмишљавања пројекта ревитализације, а то је показивање снаге српског народа да се трагедија превазиђе. Мноштво културолошких, религиозних, моралних и идеолошких појмова омогућавало је стварање просторног конструкта различитих метафора.

Овај меморијални простор, који обухвата спој архитектуре и природе, поред тога што захтева да темељи Библиотеке у потпуности буду очувани и обухваћени будућим споменичким комплексом, требало би да се уклопи и у специфичан амбијент Косанчићевог венца, једног од најстаријих делова Београда.

Светосавски плато

Пажљиво одабрана локација је одувек била важна претпоставка приликом пројектовања библиотека. Попут храмова и других установа које су грађене у сврху чувања историјског блага човечанства – музеја и галерија – и библиотеке су се градиле на посебно важном месту у граду. Њихова архитектура и пажљиво осмишљена фасада требало би да буду истакнуте и препознатљиве.

Локација за изградњу Народне библиотеке Србије више пута је била мењана. Тек након изабраног победничког рада на конкурс, за прву наменску зграду Народне библиотеке Србије, пронађена је одговарајућа локација – плато код Карађорђевог парка – која би била истакнута, издвојена у парковском окружењу и релативно безбедна у случају ратних дејстава (близина Клиничког центра).

Светосавски плато је највиша тачка и географско средиште града, у чијој се близини преплићу готово све значајније саобраћајнице.²⁷ Са својим симболичким, меморијалним, културно-историјским, архитектонско-урбанистичким и уметничким вредностима представља место меморије два преломна догађаја у српској историји: спаљивања моштију Светог Саве (за које се сматра да се десило на том месту) и Првог српског

²⁶ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Синијунум у темељима Народне библиотеке*, 162.

²⁷ Дијана Милашиновић Марић, „Смисао широког потеза, архитекта Иво Курјовић: докуменатарна емисија”, из серије *Српска модерна архитектура, личности и поезије* (Београд: РТС 2, 2004).

устанка, јер се у непосредној близини налазило аутентично место логора устаничке војске.²⁸

Зграда Народне библиотеке Србије на Светосавском платоу, разгледница, 1973–1983.
(Колекција Милоша Јуришића, аутор фотографије: Иво Етеровић)

Нова грађевина требало је да употпуни простор поред монументалне зидине започетог Храма и мале цркве, и да допринесе стварању целине на платоу који није био урбанистички ближе дефинисан. Окружење Библиотеке допуњује и скулптура Карађорђа, израђена према моделу Сретена Стојановића из 1954, а постављена је 1979. на узвишици с бочне стране Библиотеке, у Карађорђевој парку.²⁹ Нови Парохијски дом изграђен је према пројекту архитекте Матеје Ненадовића 2004, исте године када је са северне стране храма постављена бронзана скулптура Светог Саве, руског вајара Вјачеслава Михаиловича Кликова.³⁰ Мала црква, Храм, Парохијски дом и скулптура везују се за личност Светог Саве и обележавање догађаја спаљивања његових моштију, док су зграда Народне библиотеке Србије и споменик Карађорђу подигнути у спомен прослављања годишњица Првог српског устанка.

²⁸ О Светосавском платоу: https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/svetosavski-plato-u-beogradu (преузето 2. 8. 2025).

²⁹ Александра Ристановић. „Сагледивост неких јавних споменика са подручја града Београда”, *Наслеђе*, XIX (2018): 141–146.

³⁰ https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/svetosavski-plato-u-beogradu (преузето 5. 8. 2025).

Карађорђево парк на Светосавском платоу, 2008.
(аутор фотографије: Валентина Вуковић)

Зграде Народне библиотеке Србије и Храма Светог Саве, једна поред друге, имају вишеструко симболичко значење: обе зграде су храмови, чувари националног бића, а враћају нас на основне вредности и у градитељском смислу, будући да је свака људска насеобина започињала свој развој изградњом куће и богомоље око којих се даље градило насеље. Изградњом објеката Народне библиотеке и највећег српског Храма као и споменика на Светосавском платоу, формирана је једна комплексна мрежа политичких, друштвених и културних идентитета, погодних за артикулацију политичких ставова и културних пракси, којима се спроводи процес институционалне и политичке легитимације српских верских и политичких елита.

Традиционална балканска кућа – узор за нову зграду Народне библиотеке Србије

Однос библиотеке према природној и урбаној околини, али и културној политици града и државе често је био проактиван. Зграде националних библиотека су доминантне, монументалне зграде, које се по правилу граде у истакнутом делу града и изражавају одређену друштвену, политичку поруку.³¹ Тако је млада социјалистичка југословенска држава

³¹ Ivana Banović Đorđević i Vojana Vojanić Obad Šćitaroci, „Public Library as an appealing Urban-scapes Element”, у: *Градиплејско наслеђе и урбанизам, IX конференција* (Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2021), 300–311.

својом културном политиком тежила да архитектонским изразом обухвати етнички и верски плурализам који ју је одликовао.³²

Конкурс за зграду Народне библиотеке Србије, расписан почетком августа 1957. године, имао је и меморијални карактер. Међу захтевима је била и јасно наглашена тенденција стварања спомен-простора Првог српског устанка. Од 43 пројекта из Београда, Загреба, Љубљане, Скопља и Новог Сада, одлучено је да прва награда буде додељена архитектама Иви Куртовићу и Слободану Михаиловићу из Београда.³³ Од конкурсног рада, који показује архитектуру интернационалног стила, с равним крововима, чистим, безорнаменталним зидним површинама и равним кровом, временом се одустало и постепено се дошло до концепта традиционалне куће.

Одустајање од „неутралног” дизајна током педесетих година и посејање за обogaћивањем архитектуре, елементима и материјалима локалног и регионалног градитељства, утицало је и на Иву Куртовића, који је од 1964. сам радио на пројекту. Након проучавања литературе и доступне грађе о другим светским библиотекама, обиласком бројних европских градова,³⁴ одлучио је да зграда Народне библиотеке Србије буде у виду традиционалне куће са шаторастим кровом и дубоким стрехама.

Зграда Народне библиотеке Србије из Небојшине улице, 2008.
(аутор фотографије: Валентина Вуковић)

³² О југословенству у архитектури видети: Aleksandar Ignjatović, *Jugoslovenstvo u arhitekturi (1904–1941)*, (Beograd: Građevinska knjiga, 2007); Aleksandar Ignjatović, Practising Dialectical Materialism, The Balkan House and Architectural in Socialist Yugoslavia, *Journal of contemporary History* 59 (2023).

³³ Мате Бајлон, „Програм и конкурс”, у: *Народна библиотека СР Србије: монографија о изградњи* (Београд: Југословенски грађевински центар, Дирекција за изградњу и реконструкцију Београда, [б. г.]), 23–28.

³⁴ Валентина Вуковић, „Иво Куртовић – пројектант установа културе”, у: *Спомен-збирка Павла Бељанског и њен архивекција Иво Куртовић*, Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског, 2021), 35–36.

Евоцирање балканске куће и њених вредности тумачи се као представљање аутентичне архитектуре народа који су чинили југословенску заједницу. Позивање на локално и изворно, требало је да потврди да су бројни народи који су чинили југословенску заједницу поникли из истог миљеа.³⁵ Меморијални карактер и осећај повезаности са прошлошћу наглашава и боја мермера који у хоризонталном слогу различитих нијанси упућује на полихромију црква Моравске школе српске средњовековне архитектуре.³⁶

Мотив традиционалног крова користио је и Ле Корбизје (Le Corbusier) у пројекту зграде Парламента у Индији (1951–1962). Експресивна архитектура, инспирисана локалним наслеђем, била је средство презентовања нове нације и новог индијског града: Чандигара – рођеном из масакра и трагедија, али и наде и вере у будућност.³⁷ Корбизје, који је иначе био Куртовићев узор током пете и почетком шесте деценије 20. века, вероватно је био и инспирација Куртовићу и својим пројектима из Индије, али је такође вероватно да се традиционалан кров, као обједињавајући фактор за људе различитог порекла и вероисповести, паралелно користио на различитим меридијанима.

Закључак

Народна библиотека Србије се, због своје богате и бурне историје, из данашње перспективе доживљава с пуно емпатије, изазивајући многобројне асоцијације и сећања. Изузетну вредност Народне библиотеке чини њен књижни фонд који се трајно чува, простор Светосавског платоа, наменски подигнута зграда Библиотеке, као и простор на Косанчићевом венцу, где су остаци страдале Библиотеке, топос за који се у колективној свести српског народа и даље везује место Народне библиотеке. Асоцијативне вредности чине сећања на њену историју, уз коју пратимо стварање модерне српске државе и напоре српског народа да установи своју националну библиотеку, сачува расут фонд и пронађе одговарајућу зграду у коју би био смештен; потом сећања савременика, запослених, стручњака, али и шире јавности на прошлост Библиотеке, као и најснажније сећање на разарање Народне библиотеке током шестоа-

³⁵ Валентина Брдар, *Иво Куртовић*, 164–165.

³⁶ Надежда Катанић, *Декоративна камена илацифика Моравске школе* (Београд: Просвета: Републички завод за заштиту споменика културе, 1988); Владислав Ристић, *Моравска архитектура* (Крушевац: Народни музеј, 1996).

³⁷ Viliam Dž. R. Kertis. „Simbolizam Čandigara”, *Istorija moderne arhitekture* (Beograd: Arhitektonski fakultet, 1999), 375–390.

прилског бомбардовања Београда, што се памти као један од највећих културоцида током Другог светског рата.

Напори генерација стручне и шире јавности да се ове сложене и бројне материјалне и нематеријалне вредности обликују у поруку, кроз меморијални градски простор, трају дуже од осамдесет година. Засад су ти напори без коначне реализације, али се препознају у бројним акцијама и предлозима, што показује постојање свести српског друштва о важности које Народна библиотека Србија представља за српско, али и светско културно наслеђе и културу сећања.

Народна библиотека Србије као установа и грађевина, подигнута на Светосавском платоу, спаја различите, често кроз историју и супротстављене, идентитете српског народа и државе: религиозне, националне, југословенске, модерне, средњевековне. Богатство садржаја које пружа, архитектура постојеће зграде, место где је страдала некадашња зграда Библиотеке, са вишеслојним остацима различитих култура које и даље чекају на одговарајућу артикулацију, препознаје се као један од најважнијих и најсложенијих простора сећања у Србији.

Литература

1. Assmann, Jan. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
2. Bajlon, Mate. „Program i konkurs”. U *Narodna Biblioteka SR Srbije: monografija o izgradnji*. Beograd: Jugoslovenski građevinski centar, Direkcija za izgradnju i rekonstrukciju Beograda, [s. a.]. (na ćirilici)
3. Bajlon, Mate. „Spomen-zgrada Narodne biblioteke u Beogradu”, *Bibliotekar*, br. 2/3 (1958): 103–111. (na ćirilici)
4. Banović Đorđević, Ivana i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. „Public Library as an appealing Urbanscape Element”, u: *Graditeljsko nasleđe i urbanizam: IX konferencija*, 300–311. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 2021.
5. Brdar, Valentina. *Ivo Kurtović*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda, 2011. (na ćirilici)
6. Vuković, Valentina. „Ivo Kurtović – projektant ustanova kulture”. U *Spomen-zbirka Pavla Beljanskog i njen arhitekta Ivo Kurtović*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2021, 32–62. (na ćirilici)
7. Gavrilović, Svetlana. *Vodič kroz kulturne programe Narodne biblioteke Srbije: januar 2002 – januar 2012*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2012. (na ćirilici)

8. Đorđević, Maja i Gordana Karović. *Singidunum u temeljima Narodne biblioteke na Kosančićevom vencu*. Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 2021. (na ćirilici)
9. Đurić-Zamolo, Divna. „Stara zgrada Narodne biblioteke na Kosančićevom vencu u Beogradu”, *Bibliotekar*, br. 1 (1970): 18–26. (na ćirilici)
10. Zlokolica, Dušan. *80 godina od bombardovanja Beograda i zgrade Narodne biblioteke*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2021. (na ćirilici)
11. Ignjatović, Aleksandar. *Jugoslovenstvo u arhitekturi (1904–1941)*. Beograd: Građevinska knjiga, 2007.
12. Ignjatović Aleksandar. “Practising Dialectical Materialism: The Balkan House and Architectural in Socialist Yugoslavia”, in: *Journal of contemporary History*, 59 (2023).
13. *Interpretation of the Cite of Memorories*, Study commissioned by the World Heritage Centre of UNESCO and funded by the Permanent Delegation of the Republic of Korea, 31 january 2018. (преузето 5. 8. 2025).
14. Jovanović Trifunović, Vesna. *Narodna biblioteka Srbije: 1832–2021: vodič*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2021. (na ćirilici)
15. Kozłowski, Jan. *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1986. <https://www.archdaily.com/630420/ad-classics-viipuri-library-alvar-aalto> (преузето 3. 3. 2025).
16. *Les lieu de mémoire*. ed. Norra, Pierre. Vol. I–II. Paris: Gallimard, 1997.
17. Katanić, Nadežda. *Dekorativna kamena plastika Moravske škole*. Beograd: Prosveta, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1988. (na ćirilici)
18. Kertis, Dž. R. Viliam. 1999. „Simbolizam Čandigara” u: *Istorija moderne arhitekture*. Beograd: Arhitektonski fakultet, 375–390.
19. Milašinović Marić, Dijana. „Smisao širokog poteza, arhitekta Ivo Kurtović: dokumentarna emisija”, iz serije *Srpska moderna arhitektura, ličnosti i poetike*. Beograd: RTS 2, 2004. (na ćirilici)
20. Nikodijević, Dušan i dr. *Vodič kroz posebne fondove Narodne biblioteke Srbije*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2015. (na ćirilici)
21. Prelovšek, Damjan. *The architect Jože Plečnik: guide to monuments*. Ljubljana: Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, 2008.
22. Ristanović, Aleksandra. „Sagledivost nekih javnih spomenika sa područja grada Beograda”, u: *Nasleđe*, XIX (2018): 141–146. (na ćirilici)
23. Ristić, Vladislav. *Moravska arhitektura*. Kruševac: Narodni muzej, 1996. (na ćirilici)
24. Ristić, Dejan. *Kuća nesagorivih reči: Narodna biblioteka Srbije: 1838–1941*, Beograd: Narodna Biblioteka Srbije, 2016. (na ćirilici)
25. *The Construction of the French Past. Realms of Memory*. Norra, Pierre. (ed.), Vol. I–III. New Yourk: Columbia University Press, 1997.
26. Simovski, Mirjana i Dušan Zlokolica. *Pola veka zdanja Narodne biblioteke Srbije: 6. april 1973 – 6. april 2023: katalog izložbe*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2023. (na ćirilici)
27. Casson, Lionel. *Libraries in the Ancient World*. New Haven and London: Yale University Press, 2002.

КУЛТУРА СЕЋАЊА:
УЛОГА БИБЛИОТЕКА, МУЗЕЈА, АРХИВА
Зборник радова са Летњег форума БДС-а,
одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија),
Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)

Уредник

Др Татјана Богојевић

Редактори

за српски језик

Мр Вања Шмуља

Др Татјана Богојевић

за руски језик

Светлана Анатољевна Горохова

Верица Шево

за енглески језик

Јелена Глишовић

Рецензенти

Проф. др Радославка Сударушић, Филозофски факултет Универзитета у
Источном Сарајеву

Др Бојан Арбутина, Музеј жртва геноцида, Београд

Др Михаил Јурјевич Матвејев, Национална библиотека Русије, Санкт
Петербург

Издавачи

Библиотекарско друштво Србије, Београд
Архив Војводине, Нови Сад

За издавача

Јелена Глишовић

Др Небојша Кузмановић

Дизајн и прелом

Бојана Бјелица

Штампа

Сајнос, Нови Сад

Тираж

300

ISBN 978-86-87177-26-0 (БДС)
ISBN 978-86-6178-252-7 (Архив Војводине)

**КУЛЬТУРА ПАМЯТИ:
РОЛЬ БИБЛИОТЕК, МУЗЕЕВ, АРХИВОВ**
сборник докладов Летнего форума БОС,
23–27 июня 2025 г.
Белград и Нови-Сад (Сербия),
Лакташи и Дonya-Градина (Республика Сербская)

Редактор

Д-р филол. наук Татьяна Богоевич

Редакторы

для сербского языка

М-р филол. наук Ваня Шмуля

Д-р филол. наук Татьяна Богоевич

для русского языка

Светлана Анатольевна Горохова

Верица Шево

для английского языка

Елена Глишович

Рецензенты

Проф. д-р Радославка Сударушич, Философский факультет Университета
Восточного Сараево

Д-р ист. наук Боян Арбутина, Музей жертв геноцида, Белград

Д-р пед. наук Михаил Юрьевич Матвеев, Российская национальная
библиотека, Санкт-Петербург

Издатели

Библиотечное общество Сербии, Белград

Архив Воеводины, Нови-Сад

Для издателя

Елена Глишович

Д-р филол. наук Небойша Кузманович

Дизайн и верстка

Бояна Бъелица

Печать

Сайнос, Нови-Сад

Тираж

300

ISBN 978-86-87177-26-0 (БОС)
ISBN 978-86-6178-252-7 (Архив Воеводины)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.75:02(082)
02:004(082)
026/027:37(082)

**ЛЕТЊИ форум БДС-а Култура сећања, улога библиотека, музеја, архива
(2025 ; Београд, Нови Сад, Лакташи, Доња Градина)**

Култура сећања : улога библиотека, музеја, архива : зборник радова са Летњег форума БДС-а, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска) / [уредник Татјана Богојевић] ; [организатор] Библиотекарско друштво Србије. - Београд : Библиотекарско друштво Србије ; Нови Сад : Архив Војводине, 2025 (Нови Сад : Сајнос). - 328 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: Култура памяти: роль библиотек, музеев, архивов. - Радови на срп. и рус. језику. - Тираж 300. - Реч Уредништва: стр. 11-17. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз радове. - Резиме на енгл. и срп. и рус. језику.

ISBN 978-86-87177-26-0 (БДС)
ISBN 978-86-6178-252-7 (АВ)

а) Култура сећања -- Библиотеке -- Зборници б) Библиотеке -- Образовна улога -- Зборници

COBISS.SR-ID 177824777